ઇનામ

છબી: તાપસ ગુહા

લેખક: જયશંકર પ્રસાદ

જયશંકર પ્રસાદ

જયશંકર પ્રસાદ માત્ર એક મહાન હિન્દી કવિ જ નહોતા, પરંતુ એક નોંધપાત્ર કલાકાર, નાટ્યકાર અને નવલકથાકાર પણ હતા. કાશીના એક શ્રીમંત પરિવારમાં જન્મેલા, તેઓ એક સૌમ્ય, મધુર અને મૈત્રીપૂર્ણ વ્યક્તિ હતા. તેમના વ્યવહારુ જ્ઞાન માટે તેઓ બધા દ્વારા પ્રિય હતા. સંવેદનશીલ હોવાને કારણે, સામાજિક સિદ્ધાંતો પર પ્રશ્ન ઉઠાવવા તેમના માટે સહજ હતું. તેમણે ક્યારેય કોઈ અભિપ્રાયને અંતિમ માન્યો નહીં. આ ગુણોને કારણે, તેમની વાર્તાઓને સાહિત્યમાં વિશેષ સ્થાન મળ્યું છે.

આ જ વિચારધારા તેમની સંવેદનશીલ વાર્તા **"પુરુષ્કાર"** (પ્રાઇઝ) માં પ્રતિબિંબિત થાય છે.

વરસાદની ઋતુ ચાલી રહી હતી. આકાશમાં કાળા વાદળો છવાઈ ગયા હતા. ગર્જના થઈ રહી હતી. જોરદાર પવન ફૂંકાતો હતો અને વરસાદના થોડા ટીપાં પડી રહ્યા હતા. મહારાજાની શોભાયાત્રા જયઘોષ વચ્ચે આવી.

આજે કોસલ દેશમાં કૃષિ ઉત્સવ ઉજવાઈ રહ્યો હતો.

આ દિવસે, મહારાજા એક દિવસ માટે ખેડૂત બનતા હતા. તેઓ પસંદ કરેલી જમીન પર ખેડાણ કરતા અને પછી બીજ વાવતા.

જમીનના મૂળ માલિકને જમીનની કિંમતના ચાર ગણા પૈસા ચુકવવામાં આવતા, અને પછી તે ખેતર રાજાની મિલકત બની જતું.

તે વર્ષે મધુલિકાની જમીન પસંદ કરવામાં આવી. કોસલના બધા રહેવાસીઓ તેની જમીન પર ભેગા થયા.

રાજા નીચે ઉતર્યા. સુંદર છોકરીઓએ શુભ ગીતો ગાયા. પંડિતોએ મંત્રોચ્ચાર કર્યા. પછી રાજાએ જમીન ખેડવાનું શરૂ કર્યું. લોકોએ તેમના પર ફૂલોનો અને ચોખાનો વરસાદ વરસાવ્યો.

કોસલનો આ ઉત્સવ દૂર દૂર સુધી પ્રખ્યાત હતો.

અન્ય રાજ્યોના લોકો પણ ભાગ લેવા આવ્યા હતા. આ વર્ષે, મગધના રાજકુમાર અરુણ ઉત્સવમાં આવ્યા હતા.

ખેડાણ કર્યા પછી, રાજાએ બીજ વાવવાના હતા. મધુલિકા રાજા સાથે ટ્રેમાં બીજ લઈને ચાલી. બધાએ રાજા તરફ જોયું, પણ અરુણે ફક્ત મધુલિકા તરફ જોયું!

રાજાએ ધીમે ધીમે બધા બીજ વાવ્યા. ટ્રે હવે ખાલી થઈ ગઈ હતી. રાજાએ તેમાં કેટલાક સોનાના સિક્કા નાખ્યા. આ જમીનની કિંમત હતી.

મધુલિકાએ ટ્રેને પ્રણામ કર્યા. પછી સિક્કા ઉપાડ્યા અને રાજાને પાછા આપ્યા. તેણીએ કહ્યું, "મહારાજ! આ મારી પૂર્વજોની ભૂમિ છે. હું તે તમને આપવા તૈયાર છું. પણ હું તે વેચીશ નહીં."

આ સાંભળીને વૃધ્ધ મંત્રીએ બૂમ પાડી, "મૂર્ખ! રાજાની દયાનું અપમાન ન કર. આજથી તું રાજ્યના રક્ષણ હેઠળ છે. આને તારું સૌભાગ્ય માની લે."

રાજાએ પૂછ્યું, "આ છોકરી કોણ છે?"

"મહારાજ, તે બહાદુર સિંહમિત્રની પુત્રી છે, જેમણે વારાણસીના યુદ્ધમાં કોસલને મગધથી બચાવ્યો હતો."

રાજાએ થોડીવાર વિચાર કર્યો, પછી એક પણ શબ્દ બોલ્યા વિના પોતાની છાવણીમાં પાછા ફર્યા.

ઉજવણીનો અંત જયઘોષ સાથે થયો.

રાત પડી, પણ રાજકુમાર અરુણને ઊંઘ ન આવી. તે પોતાના ઘોડા પર સવાર થઈને નીકળ્યો. ફરતા ફરતા, તે એક વડના ઝાડ પાસે આવ્યો.

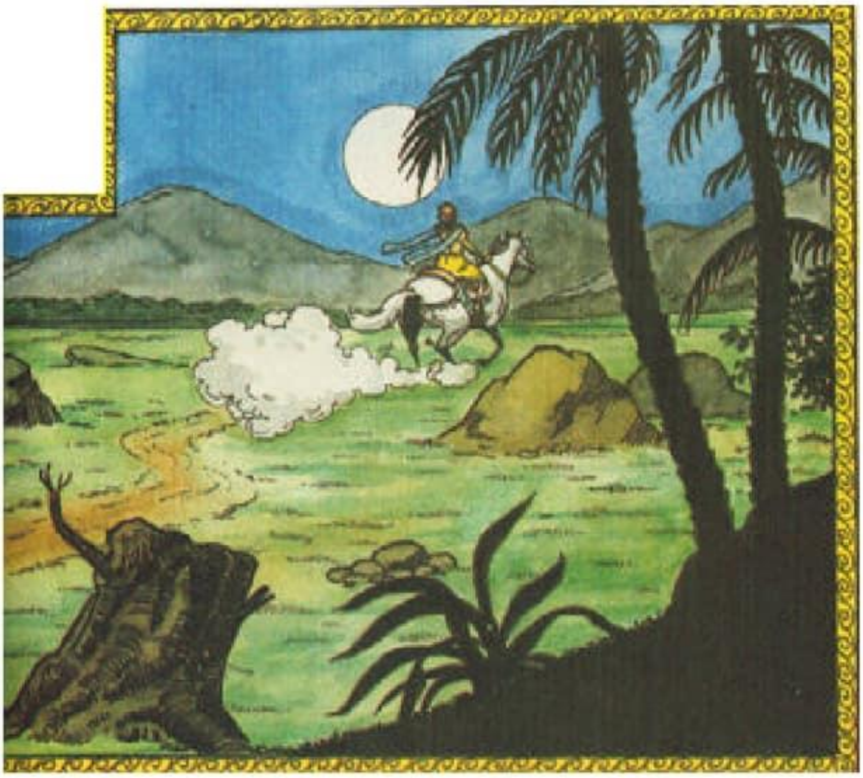
મધુલિકા ઝાડ નીચે સૂતી હતી, તેનું માથું તેના હાથ પર હતું. તે ઊંઘમાં સુંદર અને નિર્દોષ દેખાતી હતી! અરુણ ચૂપચાપ તેને ધ્યાનથી જોતો રહ્યો.

અચાનક, કોયલે ટહુકો કર્યો. મધુલિકા જાગી ગઈ. સામે એક અજાણી વ્યક્તિને જોઈને તે બેઠી થઈ ગઈ.

અરુણે કહ્યું, "હું મગધનો રાજકુમાર છું. મેં તમને આજે સવારે ઉત્સવમાં જોયા. ત્યારથી, હું તમારી હિંમત અને સુંદરતાની પ્રશંસા કરું છું."

"મજાક ના કર, રાજકુમાર. આજે હું ખૂબ જ દુઃખી છું. મારું અપમાન ના કર અને કૃપા કરીને મને એકલી છોડી દે," મધુલિકાએ કહ્યું. પછી તે ચાલી ગઈ.

રાજકુમારને દુઃખ થયું અને તે પાછો ફર્યો. મધુલિકા થોડીવાર ધૂળ સામે જોતી રહી, તેની આંખોમાં આંસુ આવી ગયા.

પછી તેના હૃદયમાં, મધુલિકાએ તેના જીવનની નવેસરથી શરૂઆત કરવાનું નક્કી કર્યું.

પોતાની જમીન ગુમાવ્યા પછી, મધુલિકા બીજા લોકોના ખેતરોમાં મહેનત કરવા લાગી. તેણીને જે મળે તે ખાધું અને પછી તેણીની ઝૂંપડીમાં સૂઈ ગઈ.

આ રીતે ત્રણ વર્ષ વીતી ગયા.

શિયાળાની રાત હતી. આકાશ વાદળોથી ઘેરાયેલું હતું. વીજળીના ચમકારા વચ્ચે વચ્ચે થતા હતા. મધુલિકા પોતાની ઝૂંપડીમાં બેઠી હતી, ધ્રૂજતી હતી. આજે, ઘણા સમય પછી, તેને ભૂતકાળ યાદ આવ્યો. રાજકુમાર અરુણના પ્રેમાળ શબ્દો! હવે તે ઉદાસ થઈ ગઈ - તેણે અરુણની વાત સાંભળવી જોઈતી હતી!

એટલામાં જ, દરવાજા પર ટકોરા પડ્યા. "કોણ છે? " "એક મુસાફરને આશ્રયની જરૂર છે," બહારથી અવાજ આવ્યો.

દરવાજો ખુલતાની સાથે જ વીજળી ચમકી. મધુલિકાએ બૂમ પાડી, "રાજકુમાર!" અરુણ પણ તેને જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયો. તેણે થોભીને કહ્યું, "હવે હું બળવાખોર છું. મને મગધમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવ્યો છે. હું કોસલમાં રહેવા આવ્યો છું."

મધુલિકાએ હસીને કહ્યું, "તમારું સ્વાગત છે."

ત્યાં સુધીમાં વરસાદ બંધ થઈ ગયો. અરુણ અને મધુલિકા ધુમ્મસમાંથી ધોવાઈને આવતા ચાંદનીના પ્રકાશમાં વડના ઝાડ નીચે બેઠા હતા. મધુલિકા આજે ખૂબ ખુશ લાગી રહી હતી. અરુણ સાવધાનીપૂર્વક બોલ્યો.

"હું એક નવું રાજ્ય સ્થાપીશ. હું તને મારી રાણી બનાવીશ. તું મને પ્રેમ કરે છે ને, મધુલીકે?" અરુણે તેના હાથ દબાવતા પૂછ્યું.

મધુલિકા આજે ખૂબ ખુશ હતી. રાજકુમાર અરુણની બાજુમાં બેસીને, તે તેના બધા દુઃખ ભૂલી ગઈ હતી. મધુલિકા તેના સપનાની દુનિયામાં ખોવાઈ ગઈ હતી. પછી અરુણે કહ્યું, "તમારે મને એક નવું રાજ્ય સ્થાપિત કરવામાં મદદ કરવી પડશે."

"તમે જે કહો છો તે હું કરીશ!" મધુલિકાએ કહ્યું.

અને પછી અરુણે તેણીની યોજના જણાવી.

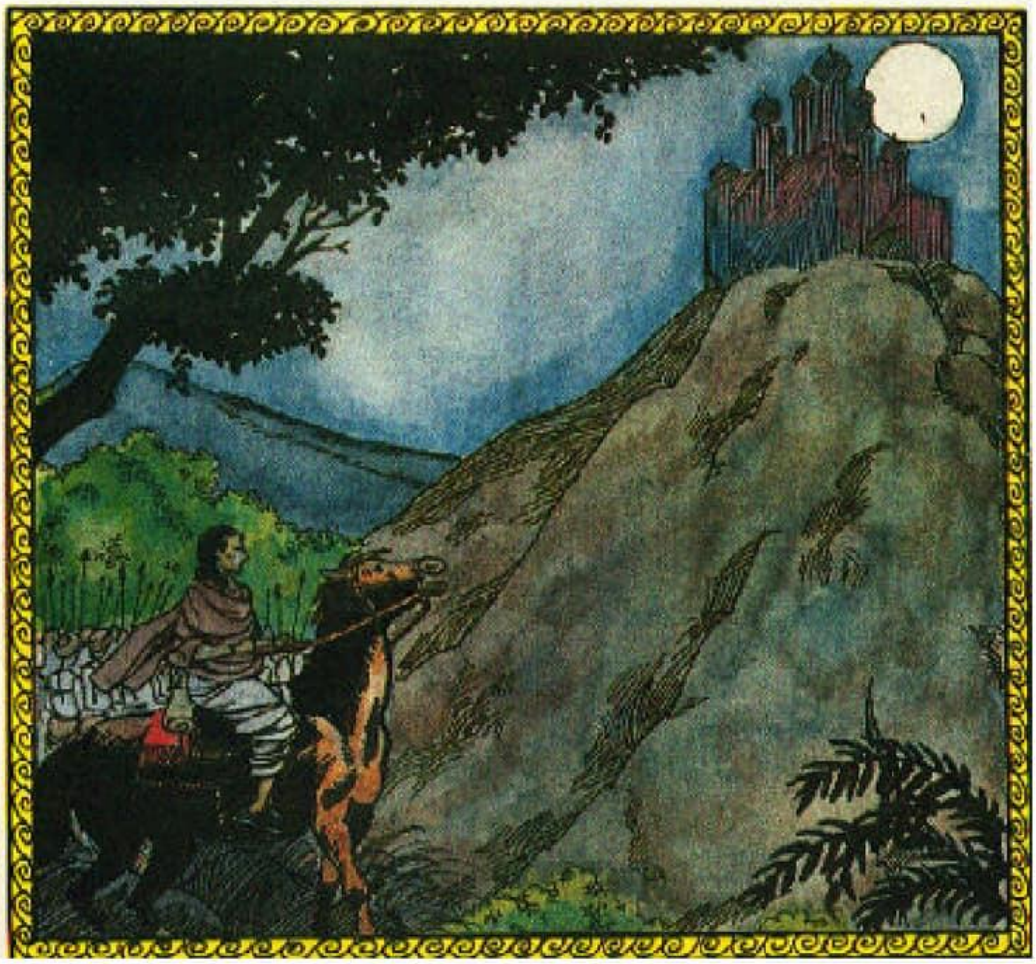
મધુલિકા રાજાને મળવા તેના મહેલમાં ગઇ. તેમને નમસ્કાર કર્યા પછી, તેણે કહ્યું, "મારા સ્વામી, મારી જમીન ખેતી માટે છીનવી લીધાને ત્રણ વર્ષ થઇ ગયા છે."

"તો તું એની કિંમત માંગવા આવી છે. મને કહે, તારે શું જોઇએ છે?"

"મને કિલ્લાના દક્ષિણ નાળા પાસે મારા ખેતર જેટલી જમીન જોઇએ છે."

રાજા સંમત થયા.

કિલ્લાના દક્ષિણ નાળા પાસેની જમીન લશ્કરી મહત્વની હતી. કિલ્લાની રક્ષા માટે ત્યાં સૈનિકો તૈનાત હતા. મધુલિકાને જમીન મળ્યા પછી, રાજાના સૈનિકોને ત્યાંથી દૂર કરવામાં આવ્યા.

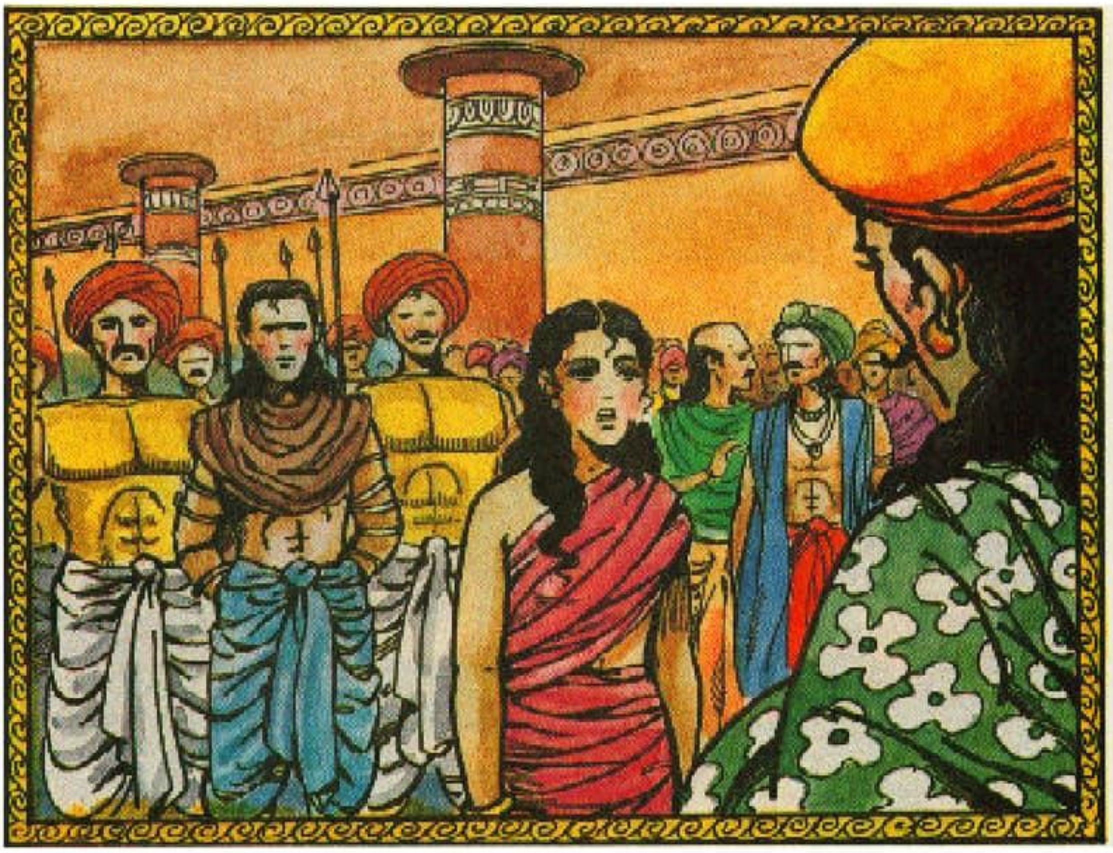
અરુણ પોતાના સૈનિકો સાથે ગાઢ જંગલમાં છુપાઈ ગયો. તેણે ત્યાંથી રાજાના કિલ્લા પર હુમલો કરવાની યોજના બનાવી.

મધુલિકાના હૃદયે તેને ઠપકો આપ્યો. "મારા પિતાએ કોસલને બચાવ્યું હતું. તેમની પુત્રી તરીકે, હું દુશ્મનને મદદ નથી કરી રહી? ના, ક્યારેય નહીં!"

આ વિચારીને, તે આમતેમ દોડી. અચાનક, કોસલનો સેનાપતિ તેના સૈનિકો સાથે આગળ દેખાયો. તે તેના પગે પડી અને બોલી, "સાહેબ, આજે રાત્રે કિલ્લા પર હુમલો થશે. ડાકુઓ દક્ષિણ નાળામાંથી આવશે. ઝડપથી કંઈક કરો."

સૈનિકો દક્ષિણ નાળા તરફ દોડ્યા.

હુમલાની તૈયારી કરતી વખતે અરુણ પકડાઇ ગયો.

આમ તેની યોજના નિષ્ફળ ગઈ. રાજા દ્વારા તેને પકડી લેવામાં આવ્યો અને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી.

પછી મધુલિકાને બોલાવવામાં આવી. તે આવીને પાગલ સ્ત્રીની જેમ ત્યાં ઉભી રહી. રાજાએ કહ્યું, "માધુલિકા, તું જે કંઇ ઈનામ જોઈએ તે માંગ."

“મને પણ મૃત્યુદંડ મળવો જોઈએ!” આટલું કહીને મધુલિકા અરુણની બાજુમાં જઈને ઊભી રહી.